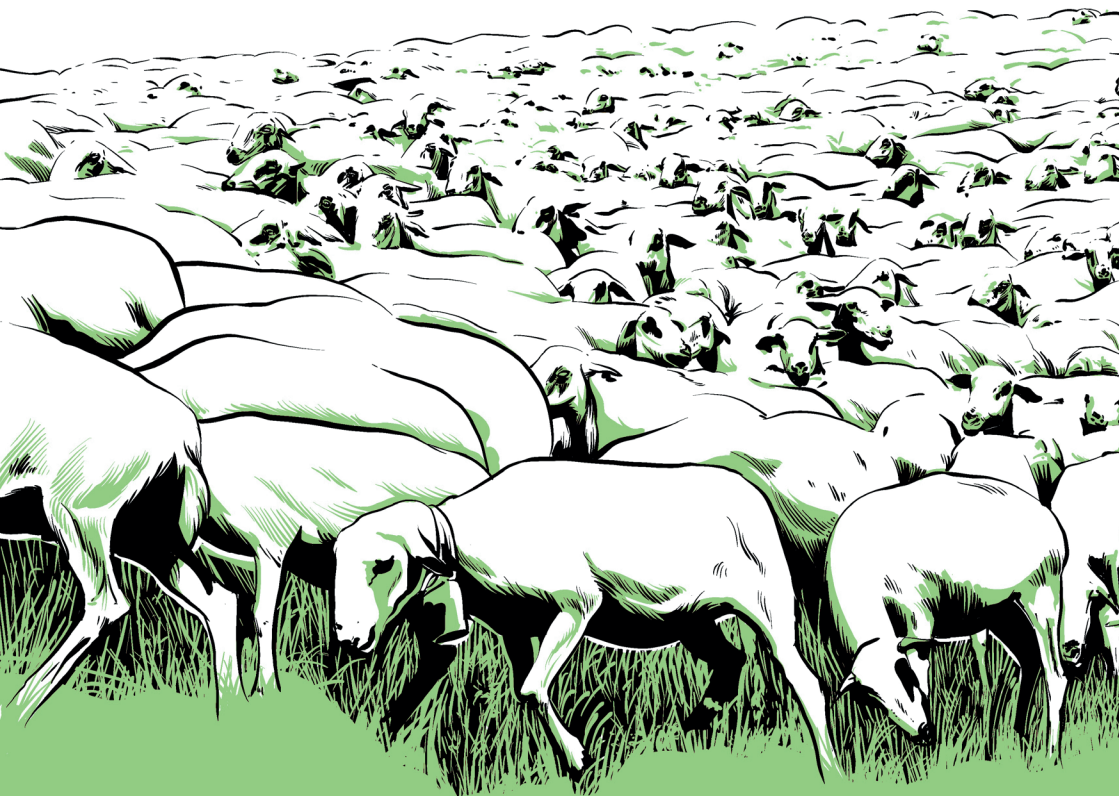

TRIA EL FUTUR DE LA TEVA EXPLORACIÓ

Xarxa pel Relleu Agrari al Pirineu

TRIA EL FUTUR DE LA TEVA EXPLOTACIÓ

Xarxa pel Relleu Agrari al Pirineu

CRÈDITS

Reconeixement - No Comercial - Compartir Igual (by-nc-sa)

Idea original: Escola de Pastors i Pastores de Catalunya, amb la col·laboració de la Xarxa pel Relleu Agrari al Pirineu, formada per l'Ajuntament de Sort, Alba Jussà, l'Ateneu Cooperatiu de l'Alt Pirineu i Aran, el Consell Comarcal de l'Alt Urgell, el Consell Comarcal del Pallars Jussà, el Consorci Leader Pirineu Occidental, el Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, l'Escola de Pastors i Pastores de Catalunya, el GAL Alt Urgell-Cerdanya, l'IDAPA i Pallars Actiu.

Edita: Consorci Leader Pirineu Occidental.

Any d'edició: 2024.

Il·lustració, disseny i maquetació: Jesús Rosan.

Escriptura: Ivet Eroles.

Correcció: Alba Ramos.

Traducció de la introducció a l'aranès: Miquèu Segalàs.

INTRODUCCIÓ

El llibre que teniu entre mans té un inici del qual se n'ha parlat bastant. Un pagès, que després d'anys de dedicació, es vol jubilar. Això és molt habitual a Catalunya, ja que el 66% dels pagesos tenen més de 55 anys i només el 9,5% en tenen menys de 41.

En els darrers 10 anys, la tendència de les explotacions agràries a Catalunya ha seguit un patró de disminució en nombre (tot i que d'augment de la seva mida mitjana). Segons dades del Departament, pleguen més pagesos dels que s'incorporen. A tall d'exemple, l'any 2022, mentre s'aprovaven 212 expedients de joves incorporacions (persones que s'incorporen de nou al sector), eren 1.956 explotacions les que cessaven la seva activitat. Com a conseqüència, tenim un sector agrari decreixent i envellit.

I què fan les explotacions que tanquen? Doncs quan una explotació no té relleu per continuar, el més habitual és que el pagès o la pagesa veïna llogui les terres i engrandeixi la seva explotació amb la terra més bona i, generalment, que s'abandonin les terres marginals. Segons l'Institut Nacional d'Estadística (INE), la superfície mitjana d'una explotació ha passat de les 21 hectàrees el 1999 a les 26 hectàrees el 2020. En els mateixos 20 anys, a Catalunya s'han perdut 100.000 hectàrees de conreu, 10 vegades la superfície de la ciutat de Barcelona. Així doncs, cada vegada que una explotació atura la seva activitat perdem biodiversitat i terra a mans del bosc inflamable.

Com dèiem, aquesta és una història força coneguda. Ha sortit als mitjans, n'han fet programes televisius i qui més qui menys pot imaginar que és una situació indesitjada. La gent que produeix menjar desapareix; no cal entendre els ets i els uts de la qüestió per adonar-se que és un repte que cal encarar. El que no és tan conegut és com fer-ho.

En aquest sentit, des de la Xarxa pel Relleu Agrari al Pirineu portem anys treballant per millorar la situació. En conseqüència, hem elaborat diversos materials de sensibilització per ampliar la mirada cap a altres opcions possibles. Cap a altres relleus. Cap als traspassos d'exploració a persones alienes a la família. El que anomenem transmissions extrafamiliars.

Aquest fenomen es refereix a la transferència de la propietat i gestió d'exploracions agràries a persones que no són membres de la família. Aquest procés és crucial per a la continuïtat de les explotacions agràries, especialment en zones rurals on la despoblació o la manca d'interès per l'activitat agrària per part dels descendents és un problema recurrent. I, alhora, és un procés que requereix temps, energia i valentia. Perquè ens trobem davant de les primeres generacions que no tenen relleu a casa. I, com tot el que és nou, fa por.

No obstant això, és una possibilitat que pot garantir la continuïtat de les explotacions i la renovació generacional, que sovint comporta noves idees i projectes que poden revitalitzar les explotacions, apostant per la innovació, la diversificació dels cultius i les pràctiques agroecològiques.

La renovació generacional hauria de ser una prioritat per assegurar la continuïtat de les explotacions agràries. En aquest sentit, les transmissions extrafamiliars permeten evitar l'abandonament de terres o la seva concentració en mans d'un petit nombre d'agricultors grans.

En aquest llibre podràs ser el protagonista d'aquesta història i prendre les decisions per ell. Així, veuràs com, segons l'energia i ganes que tinguis de donar resposta a la manca de relleu a casa, el desenllaç serà un o altre.

T'atreveixes a explorar noves opcions?

INTRODUCCION

Eth libre qu'auetz enes mans a un inici que se n'a parlat fòrça. Un pagés, que dempús d'ans de dedicacion, se vò retirar. Açò ei fòrça abituau en Catalonha, ja qu'eth 66% des pagesi an mès de 55 ans e sonque eth 9,5% n'an mens de 41.

Enes darrèri 10 ans, era tendéncia des explotacions agràries en Catalonha a seguit un patron de disminucion en nombre (encara que d'augment ena mesura mejana). Segontes donades deth Departament, pleguen mès pagesi des que s'incorpòren. Per exemple, er an 2022, en tant que s'aprovauen 212 expedients de joenes incorporacions (persones que s'incorpòren de nau en sector), èren 1.956 es explotacions que cessauen era sua activitat. Coma resulta, auem un sector agrari descreishent e envielhit.

E qué hèn es explotacions que barren? Donc quan ua explotacion non a relèu entà contunhar, çò de mès abituau ei qu'eth pagés o era pagesa vesia lògue es tèrres e agrandisque era sua explotacion damb era tèrra mès bona e, generaument, que s'abandonen es tèrres marginaus. Segontes er Institut Nacionau d'Estadistica (INE), era superfícia mejana d'ua explotacion a passat des 21 ectares eth 1999 as 26 ectares eth 2020. Enes madeishi 20 ans, en Catalonha s'an perdut 100.000 ectares de coitiu, 10 còps era superfícia dera ciutat de Barcelona. Atau donc, tostemp qu'ua explotacion arture era sua activitat perdem tèrra a mans deth bòsc inflamable e biodiversitat.

Com didièm, aquesta ei ua istòria fòrça coneishuda. A gessut enes mejans, n'an hèt programes televisius e, era un o er aute, pòt imaginar qu'ei ua situacion indesirable. Era gent que produsís minjar desapareish; non cau compréner tot a hèt era question entà encuedar-se qu'ei un rèpte que cau afrontar. Çò que non ei tant coneishut ei se com hè'c.

En aquest sens, dempús eth Hilat peth Relèu Agrari enes Pirenèus ja hè ans que trabalham entà millhorar era situacion. En consqüència, auem elaborat diuèrsi materiaus de sensibilizacion entà ampliar era guardada de cap a d'autes opcions possibles. De cap a d'auti relèus. De cap as traspassi d'explotacion a persones aliènes ara família. Çò que nomentam transmissions extrafamilhars.

Aguest fenomèn se referís ara transferéncia dera propietat e gestion d'explotacions agràries a persones que non son membres dera família. Aguest procès ei cruciau entara continuïtat des explotacions agràries, especiaument en zònes ruraus a on era despoblacion o era manca d'interès pera activitat agrària per part des descendents ei un problèma recurrent. E ath còp ei un procès que vò temps, energia e valentia. Pr'amor que mos trobam deuant des prumèras generacions que non an relèu en casa. E com tot çò qu'ei nau, hè pòdur.

Totun, ei ua possibilitat que pòt assegurar era continuïtat des explotacions e era renovacion generacionau, que soent compòrte naues idies e projèctes que pòden revitalizar es explotacions, apostant pera innovacion, era diversificacion des cultius e es practiques agroecologiques.

Era renovacion generacionau aurie d'èster ua prioritat entà assegurar era continuïtat des explotacions agràries. En aquest sens, es transmissions extrafamilhars permeten evitar er abandonament de tèrres o era sua concentracion en mans d'un petit nombre d'agricultors grani.

En aquest libre poderàs èster eth protagonista d'aguesta istòria e préner es decisions per eth. Atau veiràs com, segontes era energia e ganes qu'ages de balhar responsa ara manca de relèu en casa, er acabament ei un o un aute.

Gòses explorar naues opcions?

ATENCIÓ!

No llegeixis tot el llibre seguit, del principi a la fi! En aquestes pàgines trobaràs diverses opcions a l'hora de plantejar el relleu de la teva explotació. A mesura que vagis llegint, hauràs de triar; les eleccions que facis et portaran a diferents situacions i algunes t'agradaran més que d'altres. Però no et preocupis, sempre estàs a temps de refer el camí i explorar noves vies.

Mentre avances, pots compartir els teus dubtes amb la família i els amics, per tal que t'acompanyin en el procés: no estàs sol! A més, també comptes amb el suport de persones especialitzades en els traspessos d'explotacions agràries, elles estaran al teu costat pel que faci falta.

Aquest moment està ple d'incerteses i desperta dubtes i pors. Però també representa una gran oportunitat pel futur de les explotacions agràries als Pirineus. Has dedicat la teva vida a la pagesia, la teva tasca ha estat imprescindible per mantenir viu el territori i conservar tots els coneixements que s'han transmès de generació en generació. No obstant, ara et mereixes un descans i vols deixar la teva explotació en bones mans.

Si quan acabis de llegir el llibre, creus que pot ser d'utilitat per a altres persones, fes-lo córrer, així arribarà més lluny!

Comença l'aventura!

2

Portes tota una vida treballant en la teva explotació familiar de vaques, tal com ho van fer els teus pares, així com padrí i padrina. Aquesta ha estat la teva realitat des de fa més de seixanta anys i només tu saps tot l'esforç i il·lusió que has dedicat al projecte.

Gràcies a persones com tu, el poble, la vall i els seus camins continuen vius. Has contribuït a mantenir el paisatge viu i a garantir totes les seves formes de vida. Has nodrit la gent que estimes, família, veïns i coneguts, però també aquella que no coneixes i que ha gaudit amb la qualitat de la carn de les teves vedelles, alimentades amb la pastura fresca de la muntanya a l'estiu i amb l'herba que has empackat durant els mesos més calorosos i que els ha proporcionat menjar a l'hivern.

Guardes els sabers que s'han transmès al llarg dels temps; veritables eines de supervivència pels temps presents i els que vindran. Coneixes els noms dels camps i les feixes, saps de qui és aquell bosc, identifiques els comunals i podries traçar amb els ulls tancats les línies que defineixen els teus camps i els dels altres. I és que a tu ningú t'ha d'ensenyar com s'ha de fer un hort, simplement ho saps per llegat familiar, després d'anys i anys de treball.

Sense la teva tasca i la de la resta de ramaders i ramaderes d'aquestes muntanyes, totes les formes de vida que us envolten no haurien estat possibles i el vostre entorn s'hauria degradat d'una forma trista i perillosa. Tanmateix, sovint no s'ha tingut en compte la vostra aportació imprescindible a la societat, però vosaltres heu seguit endavant, encarant dificultats i reptes.

Encara que saps que mai no podràs parar del tot, després de tanta dedicació et mereixes un descans per cuidar la salut i passar temps amb els teus. Així que et planteges traspassar la teva explotació perquè no tens relleu. Fa un temps vas preguntar als teus fills i filles si volien continuar-la i els vas deixar un any perquè s'ho pensessin. Finalment, et van comunicar que no volien seguir. Comprens i respectes la seva decisió, ja que saps posar-te a la seva pell i entens

que triïn altres camins. De fet, hi ha una part de tu que ho prefereix. I, ara que tens aquesta informació, necessites avançar, així que et comences a moure.

T'assabentes que hi ha unes formacions per a cedents com tu. En les últimes setmanes t'has estat informant i has entrat en contacte amb diverses entitats i institucions que treballen en la matèria, com l'Oficina Comarcal, la Cooperativa Agrària, l'Escola Agrària, l'Escola de Pastors i Pastores de Catalunya, el Consell Comarcal, l'Ajuntament o la pàgina web sobre el relleu agrari. En aquestes jornades formatives es tracten els aspectes que s'han de tenir en compte quan es traspasa una explotació, es donen a conèixer les diferents modalitats per fer-ho possible i les seves repercussions jurídiques i fiscals. També s'informa dels tipus de contractes de traspàs que existeixen (venda, lloguer, donació, cessió o altres) i els aspectes que han de quedar-hi recollits. Al mateix temps, ofereixen informació sobre què s'ha de saber amb relació a la cessió de drets quan es fa el relleu d'una explotació i proporcionen eines per calcular-ne el valor, així com les diferents metodologies per fer-ho. Després de rumiar-t'ho, t'hi apuntes, no hi tens res a perdre!

La formació va a càrrec de diverses persones amb perfils professionals especialitzats en el relleu agrari; tècniques de l'Escola de Pastors i Pastores de Catalunya, un advocat expert en traspassos, una enginyera agrònoma especialitzada en taxacions i personal del Departament. Un cop hi has assistit, t'adones que abans de buscar gent, has d'aclarir el teu projecte de traspàs. I és que no tens clar si vendre o arrendar. A més, què passarà amb la maquinària? També hi ha el tema dels drets... Què faràs amb els drets? Per sort, coneixes la Martina, tècnica referent en traspassos de la Xarxa pel Relleu Agrari al Pirineu, que t'ajuda i t'acompanya en el procés.

Ella et fa un seguit de preguntes que et permeten reflexionar i anticipar-te a les dificultats que puguin sorgir, a més de poder definir quin tipus de relleu busques. Què vols traspassar? I amb

4

quines condicions? Hi ha marge de negociació? Com t'agradaria relacionar-te amb les persones interessades a agafar el relleu? Tu li contestes que voldries que l'activitat continués, però que estàs condicionat per altres factors. Li expliques que ara toca cuidar la salut i que no pots seguir amb el mateix ritme de feina que abans. A més, la jubilació que et quedarà serà massa justa per viure...

Et dones uns dies per reflexionar al voltant de tota la informació que ara tens i de la teva situació en concret. Tot seguit, et reuneixes de nou amb la Martina i li expliques que prefereixes llogar l'estable i les terres en propietat, ja que l'explotació sempre ha estat de la família i podria ser l'herència dels teus fills i filles. No obstant això, li dius que si apareix algú o un grup de persones amb diners per poder-la comprar, estàs obert a parlar-ne. D'aquesta manera, iniciu els passos per entrar en contacte amb gent interessada a agafar el relleu mitjançant un contracte de lloguer.

Però hi ha un altre condicionant; casa vostra està tocant a l'explotació. La Martina t'explica que si continues vivint al mateix lloc amb la teva família, us haureu d'acostumar a veure els canvis que es produiran quan facis el traspàs. En aquest cas, tu prefereixes quedar-te, ja que no vols marxar de la casa on has viscut sempre, encara que la teva parella admet que li costarà molt més anar veient les transformacions. De fet, ella prefereix marxar, però no teniu cap altre lloc on anar.

Doneu veus i apareixen diverses persones que estan interessades a agafar el relleu de la teva explotació a través d'un lloguer. Davant d'això, la Martina de la Xarxa pel Relleu Agrari et proposa organitzar una visita a la finca, així pots explicar a la gent interessada tots els aspectes a tenir en compte pel que fa al traspàs.

Entre les persones que han mostrat interès, hi ha perfils diferents:

1. La Carla, una noia que vol continuar amb el mateix projecte. Ella va néixer a Barcelona, on va estudiar veterinària. Posteriorment, va cursar la formació impartida per l'Escola de Pastors i Pastores de Catalunya i va fer les pràctiques en una explotació que queda lluny de casa teva i que no coneixes. Ella t'explica que no ha viscut mai en un poble, però que en té moltes ganes. A més, li ve de gust iniciar aquest projecte en solitari, tot i que té clar que vol fer xarxa comunitària i cuidar les relacions de veïnatge.

2. El Pere, un noi que tot sol vol canviar la producció, ja que es vol dedicar a les ovelles de llet en ecològic i elaborar els seus propis formatges. Ell ha crescut en un poble de la comarca, els seus padrins eren pastors, però els seus pares ja no es van dedicar a l'ofici. El Pere es va formar a l'Escola Agrària i, en acabat, va marxar a Finlàndia d'intercanvi. Després dels aprenentatges i les experiències acumulades, ha decidit tornar a la comarca i desenvolupar el seu propi projecte.

3. La Rita, el Pep i el Ramon formen un col·lectiu de tres persones i volen desenvolupar un projecte innovador. La Rita ha estat treballant en una explotació de vaques a un poble veí, el Pep ha estudiat cuina i té molts anys d'experiència i el Ramon té un postgrau universitari en màrqueting. Tots tres són amics des de petits i són d'un poble on tens un conegut que et pot donar referències d'ells.

4. Una parella amb fills que vol continuar amb el mateix projecte, però fent venda directa. La dona, la Mariona, és filla del poble, però només hi estiueja. La seva família ara ja no hi té cap casa, però tu la coneixes de petita i ja sabies que tard o d'hora vindria a viure aquí. De xica, visitava sovint les teves vaques i s'interessava per la feina. Saps que el seu home és de ciutat i coneixes els seus tres fills, que són ben divertits i sempre tenen ganes de jugar!

Després de conèixer totes les persones interessades i d'haver-hi xerrat força, veus que aquest procés requerirà molt temps i esforç, però val la pena intentar-ho.

Si vols seleccionar el projecte de la Carla, passa a la pàgina 10.

Si optes per triar el projecte del Pere, passa a la pàgina 22.

Si esculls el projecte col·lectiu de la Rita, el Pep i el Ramon, passa a la pàgina 30.

Si prefereixes el projecte de la família amb fills, passa a la pàgina 42.

Si decideixes explorar altres opcions perquè el perfil de les persones interessades no t'acaba d'encaixar, passa a la pàgina 52.

Has estat quedant amb la Carla i cada cop la coneixes millor. Li brillen els ulls quan parla del seu projecte i és de tracte amable i cordial. Valores que posi les coses tan fàcils. A més, es nota que parla amb propietat i que és una esponja: sempre està disposada a aprendre!

Aquesta noia et genera bones sensacions, però t'entren dubtes, ja que se la veu amb moltes ganes, però no tens cap referència seva. Et preocupa no conèixer l'explotació on va fer les pràctiques, però no goses demanar informació. A més, et fa por que no s'adapti a la vida del poble i acabi marxant. Cal tenir en compte que ve d'una ciutat molt gran i que estarà allunyada de tot el seu cercle d'amistats i familiars.

Fa massa dies que estàs capficat en aquesta qüestió, però el temps passa i saps que has de moure fitxa. Al cap i a la fi, el fet de viure implica prendre decisions de forma constant. Què faràs?

Si decideixes parlar amb la Carla per dir-li que no veus clar el traspàs, passa a la pàgina 11.

Si vols continuar endavant amb el procés, passa a la pàgina 12.

Et costa fer el pas, però li acabes dient a la Carla que agraeixes el seu interès, però que vols aturar el procés de traspàs perquè no ho veus clar i tens molts dubtes. Li expliques com et sents i li dius que et fa patir massa que no s'acabi adaptant a la vida del poble i que acabi marxant. Al mateix temps, destagues totes les coses bones que penses d'ella; algú un dia et va ensenyar que era important dir els aspectes positius d'una persona, ja que sovint només ens quedem amb els negatius. Així que poses en valor la seva il·lusió i li dius que t'has sentit a gust en tot moment.

A l'inici de la conversa, ella se sent dolguda, però a mesura que aneu parlant va entenent la teva posició. De fet, et diu que aquest moment la reafirma i que seguirà endavant. Quan la sents, li dius que la recomanaràs a gent que es trobi en la mateixa situació que tu.

Si vols contemplar altres opcions que també tens sobre la taula,
passa a la pàgina 52.

Malgrat que et sembla complex, segueixes endavant amb el procés. Creus que per establir confiança es necessita temps. És cert, hi ha coses que no et convencen, com el fet que la Carla no té cap experiència en la gestió dels camps, però també n'hi ha d'altres que valoren positivament: té una sensibilitat molt gran pels animals i els tracta molt bé.

Amb el pas dels dies, vas establint un vincle de confiança amb ella, que es manté ben motivada. T'adones que mai no trobaràs la candidata perfecta, com en qualsevol altre procés de negociació. Així que decideixes parlar-li de números i li dones un temps per pensar-s'ho, ja que saps que és una de les qüestions més delicades.

Quan us torneu a trobar, ella et manifesta que li encantaria continuar amb l'explotació, però que són massa diners i no ho pot assumir. Et toca moure fitxa de nou.

Si t'adones que és impossible rebaixar l'oferta, passa a la pàgina 14.

Si optes per mirar-te els números de nou i fer-li una nova oferta,
passa a la pàgina 15.

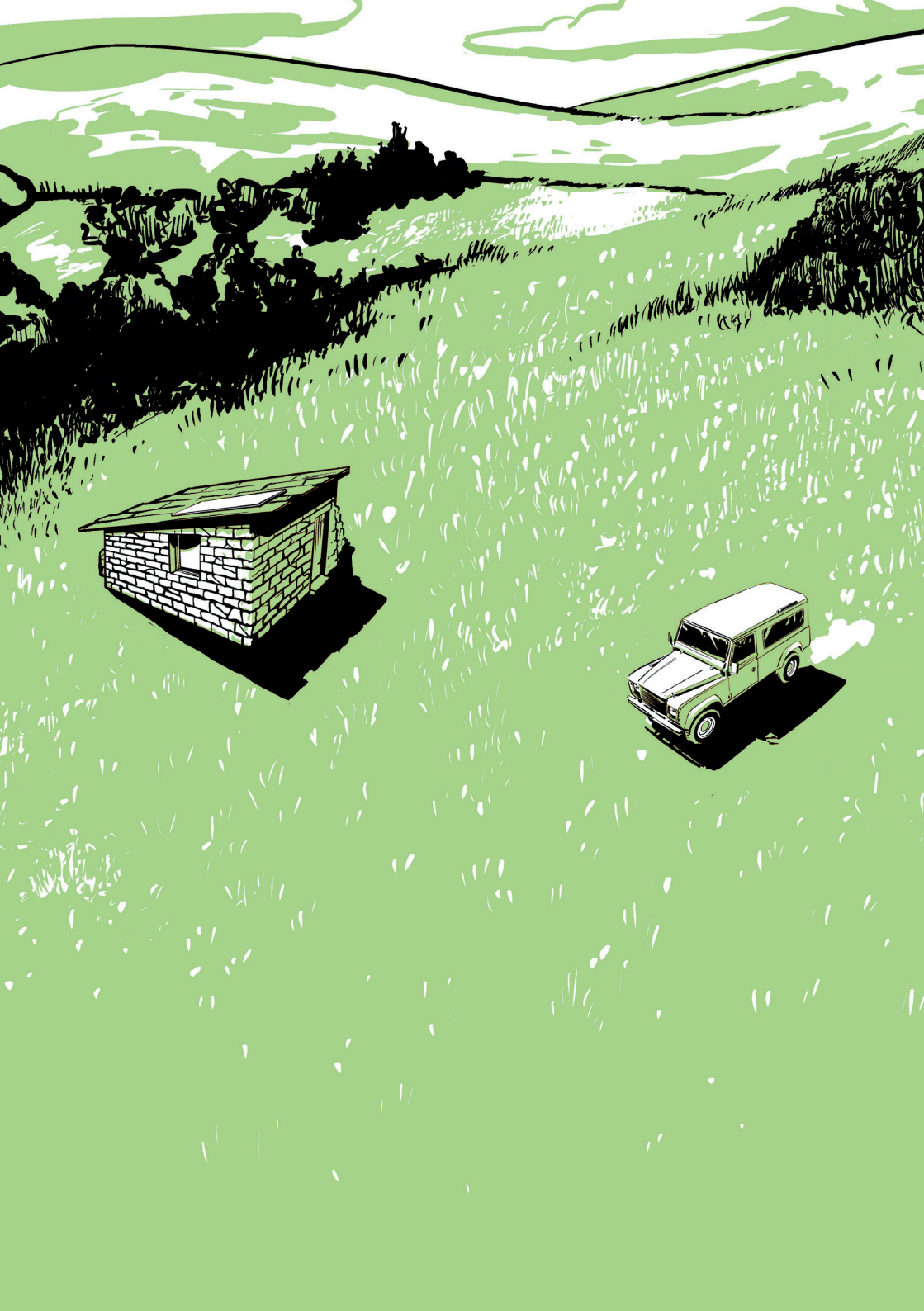
Quedes de nou amb la Carla per dir-li que no pots rebaixar més la teva oferta. Li expliques que t'ha costat molt prendre aquesta decisió, ja que el projecte de la noia t'encaixa per diversos motius. Li comentes que ets conscient que la persona que agafi el relleu de la teva explotació ha de poder guanyar-se la vida, sabent que tindrà més despeses que tu perquè no tindrà cap habitatge de propietat. Però el cert és que no pots fer una contraoferta perquè necessites un complement econòmic per a la teva jubilació.

La Carla es posa trista després d'escoltar-te, però diu que t'entén perfectament i que no desistirà.. Quan sents les seves paraules, li dius que estàs convençut que acabarà trobant un lloc on establir-se i que donaràs veus entre ramaders i ramaderes que estan buscant un relleu. Us acomiadeu amb una abraçada i us prometeu que no perdreu el contacte.

Després d'escoltar la Carla, intentes refer els números, sabent que potser no et sortirà a compte. No és una tasca fàcil i has de tenir en compte diferents factors. Però no et dones per vençut i contemples un escenari que pot ser satisfactori: baixar un xic el lloguer i vendre els animals a terminis. Saps que reduir el lloguer és una concessió important, però és assumible. A més, el fet de vendre el bestiar a terminis et permetrà desvincular-te de les bèsties de forma progressiva. La Martina de la Xarxa pel Relleu Agrari al Pirineu t'explica que a Alemanya hi ha una entitat anomenada Kulturland que crea una cooperativa cada cop que es traspasa una explotació. Aquest fet permet l'estalvi d'impostos vinculats a la compravenda i la persona que agafa el relleu no cal que aporti tot el capital econòmic de cop.

Parles amb la Carla i, després d'exposar-li els teus plantejaments, ella et comenta que la contraoferta econòmica i la venda del bestiar li semblen bé. Per part seva, també buscarà altres fonts de finançament.

Estàs animat amb la possibilitat de fer realitat aquest traspàs, després de tots els passos que has fet i de donar tantes voltes al tema. Com que ho tens tot pràcticament tancat, comentes la situació als propietaris de les altres terres que llogues. Durant la reunió et comuniquen que preferiblement no volen llogar les terres a una persona desconeguda que, a més a més, no ve de família pagesa.

Davant d'aquesta nova dificultat, pots dedicar un temps a parlar amb els propietaris per presentar-los la Carla i intentar que li lloguin les terres amb un tracte similar al que tu tens perquè ella pugui continuar el projecte amb més facilitats. Tot i que potser és millor que no t'hi fiquis i que els propietaris parlin directament amb ella, per tal que facin les seves negociacions. No oblidis que t'estàs retirant i que potser és millor que s'entenguin directament.

Si decideixes participar en les negociacions entre els propietaris i la Carla, passa a la pàgina 20.

Si et decantes perquè s'entenguin directament entre ells, passa a la pàgina 18.

La Carla i els propietaris de les terres es reuneixen per intentar arribar a un acord, però aquesta trobada no acaba d'anar bé, es produeix algun malentès i la noia se sent aclaparada pels dubtes. Tot i que ella estava molt convençuda d'agafar el relleu de la teva explotació, aquest entrebanc fa que s'ho repensi tot. A més, els propietaris de les terres segueixen amb recels davant la possibilitat de llogar-les a algú que no coneixen.

La qüestió és que porteu ja un temps amb aquest procés. Encara que és un moment esperançador, també és desgastant i ple d'incerteses. Finalment, la Carla decideix fer-se enrere i no portar a terme el seu projecte.

Després de tot l'esforç dedicat, tu esperaves un altre final, ja que aquest t'entristeix i et descol·loca. Però també t'havies preparat emocionalment per aquest escenari. Així que mous fitxa i et plantegeu altres possibilitats que fins al moment no havies contemplat.

Ho has aconseguit! Els propietaris de les terres que has estat llogant s'han entès molt bé amb la Carla i tothom està il·lusionat amb el traspàs. D'aquesta manera, tanqueu un acord!

Després de tot aquest esforç, has pogut aconseguir el relleu de la teva explotació ramadera i el traspàs dels coneixements que heu forjat la gent del territori durant anys. Això permetrà el manteniment de les pastures de muntanya i, per tant, la conservació del territori i de les races autòctones (d'això ara en diuen biodiversitat). A més, el projecte de la Carla oferirà menjar de qualitat, sense oblidar els serveis culturals vinculats a la ramaderia, que enforteixen els valors identitaris de la zona. Aquest fet permet posar en relleu els oficis que cuiden un entorn en el qual les activitats d'oci i ecoturisme també es despleguen àmpliament, destacant els seus atractius.

A més, els teus animals podran seguir pujant a muntanya; això no és poca cosa! També saps que és vital que la gent continui vivint al poble, per tal de cuidar-lo i mantenir uns llaços comunitaris forts. I més en un context climàtic com l'actual, en el qual el manteniment dels camps i el bosc per prevenir els grans incendis forestals és essencial; un manteniment que es fa gràcies a la presència d'animals de pastura.

Després d'aconseguir el traspàs, una sensació de satisfacció, serenitat i alegria et balla pel cos. I és que, a part de garantir la continuïtat del teu projecte i de tots els seus beneficis, en l'àmbit personal se t'obre una nova etapa vital: ara pots fer coses que no havies fet mai! La teva parella també està molt il·lusionada, ja que podreu fer aquell viatge que us havia quedat pendent. A més, ja fa uns anys que sou padrins i aviat arribarà una nova personeta a la família, així que us ve molt de gust passar temps amb els vostres nets i netes. Pensant-hi, t'adones que el fet que els teus fills no hagin agafat el relleu et permet desconnectar de la vida diària de l'explotació, ja que, coneixent-te, segurament hauries estat cada dia ajudant-los.

I no t'oblidis de descansar, si saps fer-ho!

Veient el teu cas d'èxit, altres ramaders que es troben en la teva situació et venen a demanar consell i això et fa sentir útil i actiu. Ets un exemple a seguir i pots esdevenir un referent per a moltes persones. D'alguna manera, pots continuar vinculat a l'ofici i estil de vida que ha marcat la teva vida. Tu saps millor que ningú que per tenir un món rural viu necessitem el sector primari.

FI

Has tingut algunes trobades amb el Pere, que t'ha anat explicant les seves idees. Aquest xicot et diu que prefereix treballar amb animals petits i que vol fer llet ecològica d'ovella perquè no n'hi ha al mercat. La veritat és que se'l veu molt decidit i s'emociona quan parla dels seus projectes de futur.

La seva idea t'encaixa per diversos motius, ja que és un jove que té molt clar que es vol quedar a la comarca, de fet, ja sap què significa viure aquí: aquesta és la seva llar, hi té amics i família. Però t'envaeixen alguns dubtes: fer llet és molt sacrificat i ell no coneix l'ofici perquè a casa seva mai s'han dedicat a això. A més, no donarà l'abast si també vol fer formatges, d'on traurà el temps? I si no s'acostuma a aquest estil de vida? Potser acaba marxant... Encara més, vosaltres sempre heu tingut vaques, com la resta de famílies del poble, i posar ovelles és una mica estrany. Així doncs, aquest canvi et provoca certa tristesa; et fa pena que no continuï amb el bestiar boví. I no oblidis que si posa ovelles s'hauria d'adaptar la granja i per fer-ho es necessita una mica d'inversió.

Si prefereixes aturar el procés perquè els teus dubtes es fan massa grans, passa a la pàgina 24.

Si optes per seguir endavant, ja que establir confiança requereix temps, passa a la pàgina 25.

El Pere no necessita que li comuniquis verbalment la teva decisió, ja que la teva cara paga. Li expliques que et sap molt de greu, però que prefereixes valorar altres propostes. Tu saps que és un noi treballador i que té bones intencions, però el seu projecte et desperta moltes pors. I és que no veus clar que la seva idea de projecte tingui sortida en aquesta comarca.

El Pere diu que no et preocupis i et dona uns cops a l'espatlla. Ell sap que no és fàcil trobar una explotació on establir-se i s'ha preparat per aquest moment. A l'hora d'acomiarar-vos, quedeu que estareu en contacte.

Quan valores l'opció del Pere, reconeixes que té una proposta interessant. El xicot ha fet un estudi molt exhaustiu sobre el formatge d'ovella ecològic i realment existeix un mercat important. I no només això, ja que té el compromís d'oferir productes alimentaris de qualitat i proximitat. A més, se'l veu flexible perquè admet que la seva idea potser requereix massa feina per a una sola persona.

Continues quedant amb el Pere per arribar a un acord. A poc a poc, us aneu coneixent més i establiu una relació de confiança. Ell és molt escrupolós fent números i en una de les trobades arribeu a la conclusió que l'explotació només pot ser viable si es manté el dret d'accés als comunals per pujar el bestiar a muntanya a l'estiu. Quina situació més curiosa, és ben especial això de pujar el bestiar de llet a muntanya, de fet, tu no ho has vist mai. Però bé, si així ha de poder-se'n sortir, caldrà facilitar-li l'accés.

Tanmateix, per tenir dret als comunals s'ha d'estar empadronat al poble des dels últims cinc anys, una condició que el Pere no compleix, tot i ser de la comarca. Aquesta situació et frustra i et fa pensar si realment val la pena tirar per aquesta via. Tot i això, saps que encara et queden algunes cartes, com demanar assessorament a la Xarxa pel Relleu Agrari.

Si vols deixar-ho córrer i li vols explicar al Pere, passa a la pàgina 24.

Si creus que la Martina o alguna de les seves companyes de la Xarxa pel Relleu Agrari et poden ajudar perquè tenen experiència en situacions d'aquest tipus, passa a la pàgina 26.

Has parlat amb la Martina i creus que una opció possible seria crear una societat amb el Pere per tal que pugui continuar tenint accés als comuns fins que no faci cinc anys que viu al poble. Li expliques i ho veu una bona opció. De fet, s'emociona i no pot evitar fer-te una abraçada.

Però quan sembla que ja esteu a punt de tancar el tracte, et tornen a sortir dubtes: a l'inici et semblava bé fer un canvi de producció, però continues preocupat per la inversió que s'ha de fer per adequar l'explotació i ves a saber si aquest és bon país per a fer llet. I si al final no surt bé? Seran diners llençats en va. A més, fer una societat té les seves dificultats, i si no us enteneu? Realment pot ser molt feixuc haver de gestionar malentesos i conflictes i el que tu vols és viure d'una forma més tranquil·la, sense maldecaps...

Si vols seguir parlant amb les expertes en traspassos, per tal de compartir els teus dubtes, passa a la pàgina 27.

Si optes per conversar amb el Pere i dir-li que ho deixes córrer, passa a la pàgina 24.

La Martina i les seves companyes t'ajuden a resoldre alguns dubtes i et tranquil·litzen. Després de parlar amb elles, comparteixes les teves inquietuds amb la família i els amics. Explicar-ho et va bé i t'ajuda a prendre decisions. Sents que si ho haguessis de fer sol seria molt més difícil, per això valores l'acompanyament que reps.

Quedes amb el Pere per dir-li que per tu és molt important que es conservin algunes vaques perquè d'aquesta manera també podràs seguir-les veient. I és que encara que no en siguis el responsable directe, no podràs evitar vetllar per elles i fer-ho tot perquè estiguin ben cuidades. A més, li tornes a dir que creus que és millor que vengui llet d'ovella i que no es dediqui a la transformació. Ell s'ho pensa uns dies i quan us torneu a trobar et comunica que accepta la teva proposta, es dedicarà a la venda de llet i guardarà algunes vaques per arribar a completar les unitats ramaderes (UBG) que necessita per poder cobrar la subvenció.

Enhorabona, has pogut traspasar la teva explotació! Després de totes les negociacions, la iniciativa del Pere veurà la llum! El teu esforç té recompensa. Amb aquest relleu, no es perdrà el coneixement arrelat al territori que tu i la resta de ramaders i ramaderes heu anat teixint. Gràcies a la fórmula acordada, la varietat d'animals permetrà aprofitar millor les pastures de muntanya i ajudarà a la conservació de l'entorn. Així doncs, aquesta solució amplia la diversificació de l'explotació i, per tant, la seva resiliència, que és la capacitat de superar adversitats i adaptar-se als canvis.

Aquest traspàs farà possible que altres persones treballin a la comarca transformant la llet de les ovelles del Pere en formatge elaborat al territori. Tu saps que la pràctica de la ramaderia forma part dels elements culturals dels Pirineus, així que et satisfà poder mantenir viva la cultura de la zona, mentre fomentes el sentit de pertinença a les comunitats rurals. I tot i que mires amb recel com algunes persones es relacionen amb aquestes muntanyes com si tan sols fossin una postal o una imatge per compartir a través de xarxes

socials, ets conscient que moltes d'altres admiren i respecten els seus atractius i usos, que els ramaders i ramaderes conserveu i cuideu.

Acabes de fer un pas molt important; en els últims anys et preocupava veure que cada cop menys animals pujaven a muntanya. També has estat rumiant sobre el despoblament i l'envelliment, en aquest cas, has facilitat que un jove de la comarca pugui viure a la vall. I sempre que vegis les seves ovelles pasturar, recordaràs que gràcies a elles tindreu els prats nets i el bosc a ratlla, fet que ajudarà a la prevenció d'incendis forestals.

Et sents satisfet, alleugerit i content. La teva dona ha fet un salt d'alegria quan li has comunicat la notícia; per fi podreu fer tots aquells plans que mai teníeu temps de portar a terme! I podreu gaudir dels vostres fills i nets; és un plaer veure com la família no para de créixer! De fet, t'adones que haver traspasat l'explotació a algú que no és de la teva família té els seus avantatges, en cas contrari, no hauries pogut desconnectar de la feina.

Això sí, a veure si aprens a descansar una mica, ja veuràs que no és tan complicat.

Quan alguns veïns s'assabenten del teu traspàs, venen a demanarte consell. Resulta que es troben en una situació semblant i la teva experiència els pot resultar de gran ajuda. Ves per on, t'has convertit en un exemple a seguir! D'aquesta manera, continues vinculat a la ramaderia i a l'estil de vida que se'n deriva. Gràcies a l'esforç i dedicació dels últims mesos, has contribuït a mantenir un món rural viu, que no es pot entendre sense el sector primari.

FI

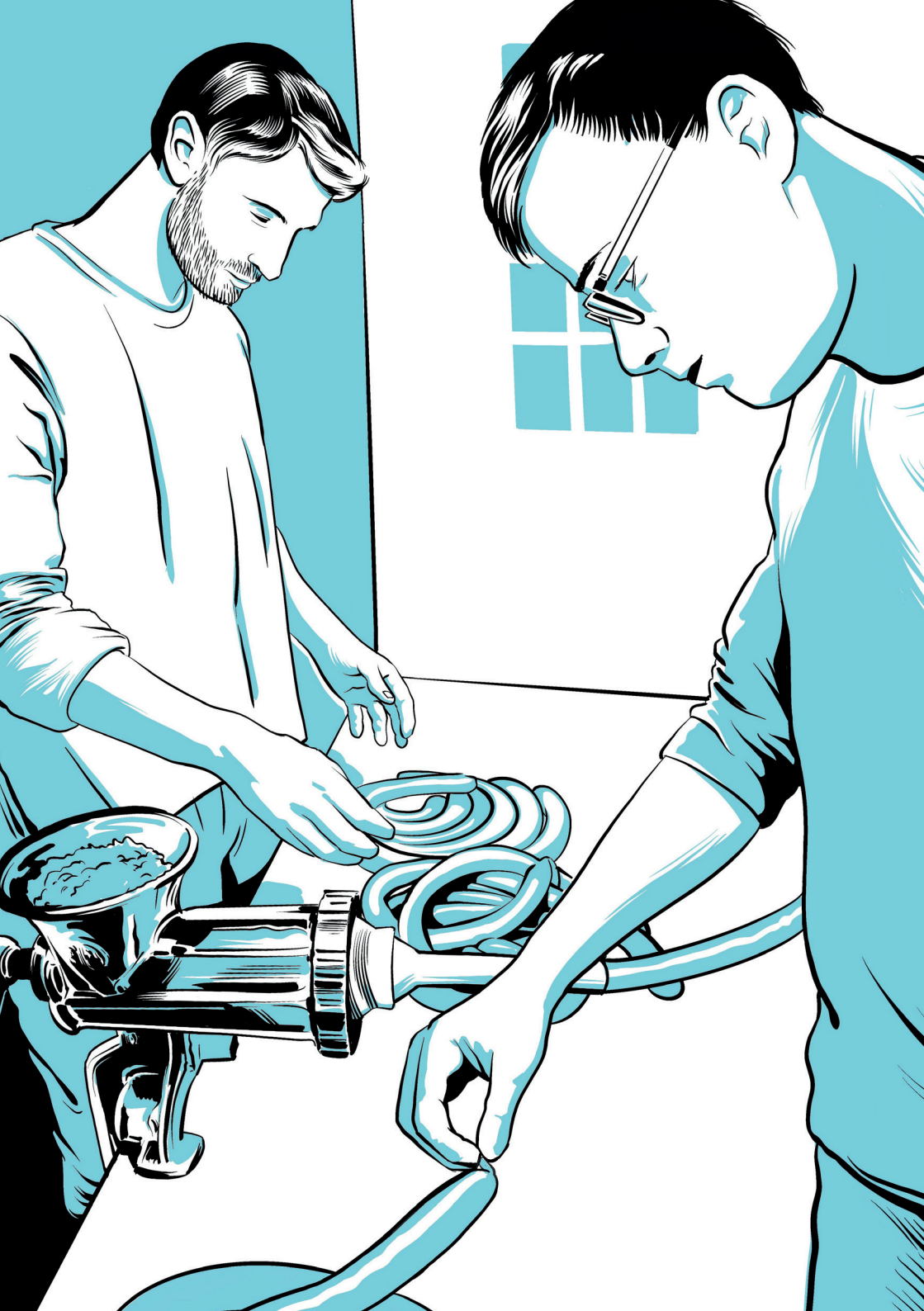

Has anat fent trobades amb la Rita, el Pep i el Ramon, una colla de tres molt ben avinguda que té la intenció de formar una cooperativa. La seva il·lusió et recorda els teus inicis, quan tan sols eres un vailet que aprenia dels de casa. A poc a poc, has anat entenent la idea que tenen entre mans: dedicar-se a la producció de vedella alimentada amb llet de la mare i pastura, per després transformar part de la carn en plats cuinats a l'obrador municipal.

Saps que la qualitat de la carn de vedella alimentada amb aquest sistema és molt apreciada i no pots negar que és una idea innovadora, però al mateix temps t'inquieta i et desperta pors. No coneixes cap iniciativa similar: podran viure tres persones d'aquest projecte si a tu ja et costava tot sol? Ara se'ls veu molt ben avinguts, però què faran quan vinguin temps difícils? I si algú acaba marxant? És molt complicat tirar endavant aquest projecte amb poques mans... I també hi ha el tema de l'obrador, que va arrancar la legislatura passada gràcies a un ajut i per això està en marxa. Però, i si deixa de funcionar, com s'ho faran si no poden fer els plats?

Si no veus gens clar el que et proposen i prefereixes comunicar al grup que ho deixes córrer, passa a la pàgina 32.

Si vols seguir endavant perquè no pots negar que és una idea interessant, tot i la incertesa que et provoca, passa a la pàgina 33.

Convides la Rita, el Pep i el Ramon a berenar. Els vols mostrar que són importants per tu i que valores tot l'esforç que han fet per intentar agafar el relleu de l'explotació. T'escolten atentament quan els expliques les teves preocupacions i el perquè de la teva decisió final. I quan vas a enumerar totes les coses bones que penses d'ells, se t'avancen.

Et diuen que valoren la teva sinceritat, transparència i compromís, ja que és nota que t'estimes la pagesia i que vols el millor pel territori. Són incapaços d'enfadar-se amb tu! Això sí, et demanen que els facis arribar informació d'altres explotacions que busquin relleu i et supliquen que comparteixis amb ells la recepta secreta del pastís que els has ofert per berenar. Els la dones?

Fas una llista amb els punts forts i dèbils del projecte, per poder reflexionar sobre el tema. Per una banda, no et convenç que vulguin fer una cooperativa, ja que per experiència saps que sovint aquestes iniciatives acaben malament. Per altra banda, la Rita ha treballat al poble veí i t'han arribat molt bones referències de la seva feina. Sempre s'ha dit que aquesta noia acabaria instal·lant-se pel seu compte perquè té molta traça i habilitats. A més, un conegut del poble on la Rita ha treballat et comenta que són gent molt pencaire i seriosa i que tots tres estan molt ben preparats pel projecte que volen dur a terme.

Com que ja us heu trobat diverses vegades, has observat que són persones flexibles perquè entenen el fort lligam que tens amb els animals i s'han compromès a canviar a poc a poc les mares per animals més lleters i així poder engreixar la vedella amb la llet de la mare. Així doncs, inicialment se centraran en els plats cuinats amb vedelles com les teves fins que no tinguin mares que produeixin més llet.

Bé, sembla que ho tens clar: apostar pel grup! Quan quedes amb ells, arribeu a una entesa econòmica que us encaixa. I és que tens curiositat per veure com van desplegant el seu projecte, ara que saps que aniran per fases i tot sembla ben traçat i meditat.

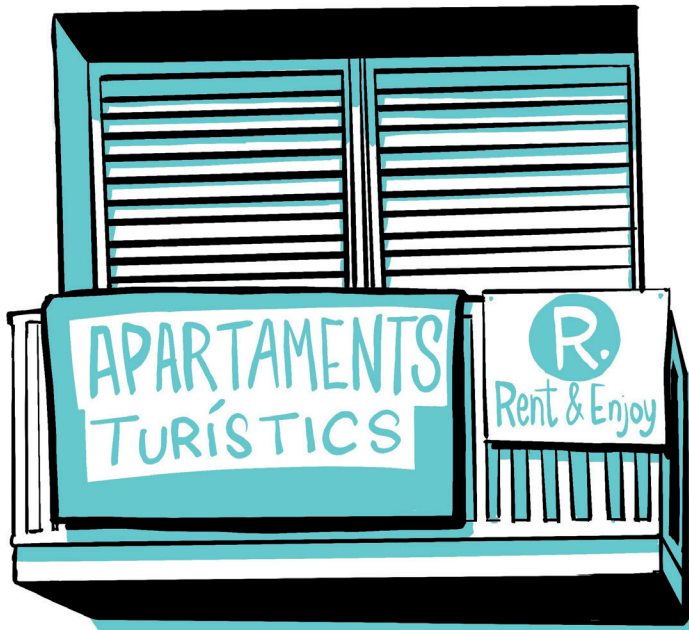
Tanmateix, quan la Rita, el Pep i el Ramon busquen habitatge, no troben res. No hi ha cases disponibles amb condicions dignes per a tres persones; algunes estan buides, d'altres són segones residències i també n'hi ha que estan destinades a lloguers turístics. Viu en una zona del Pirineu centrada en el turisme i això ha provocat que els habitatges que habitualment tenien usos residencials ara siguin de lloguer turístic. És per això que han augmentat els preus dels pocs lloguers destinats a primeres residències.

Tu coneixies aquesta situació, però mai l'havies viscut de tan a prop. Veus amb impotència com algunes persones que volen viure al territori acaben marxant, fins i tot saps que els fills d'alguns dels teus amics no poden tornar al poble o a la comarca on han nascut o crescut, ja que no troben habitatge. Aquesta situació t'angoixa, i és que et fa qüestionar el futur dels Pirineus. Tu i la resta de ramaders coneixeu prou bé totes les traves i entrebancs que heu hagut de superar fruit d'un model territorial que es basa en el turisme i que no cuida la pagesia.

Conscient de les problemàtiques existents, no et pots quedar de mans plegades. Et passen diverses idees pel cap, com anar a parlar amb l'alcaldeessa perquè des de l'Ajuntament sempre han dit que volien promoure polítiques d'habitatge per revertir la situació. O bé pots mirar si hi ha alguna possibilitat entre el vostre patrimoni familiar.

Si optes per anar a parlar amb l'alcaldeessa, passa a la pàgina 40.

Si vols valorar les opcions d'habitatge que disposa la teva família,
passa a la pàgina 37.

Has parlat amb la teva família perquè teniu una casa prou gran on poden viure els tres fins que no trobin un altre lloc. A l'habitatge no hi puja gairebé mai ningú, així que és una bona opció. Després de parlar-ho a fons, els teus familiars estan d'acord a llogar la casa temporalment fins que no apareguin noves opcions.

Ara que el tema de l'habitatge està resolt, almenys de moment, estàs més tranquil. Paral·lelament, també has parlat amb l'Ajuntament, així que confies que sortiran més alternatives de futur. Per la part que els toca, la Rita, el Pep i el Ramon han entrat en contacte amb el Sindicat d'Habitatge, per tal de promoure accions de sensibilització i visibilitzar la situació, i també s'han apuntat a la Borsa d'Habitatge del Consell Comarcal.

Aquest grup de tres ho està fent tot amb molta prudència i compta amb diversos assessoraments per evitar que els passi com uns coneguts que al cap d'un any es van dissoldre com a col·lectiu. Creus que aquesta és la forma correcta de fer les coses, però al mateix temps et sents esgotat i notes que no pots sostenir més la situació. El teu cos t'envia senyals; necessites afluixar el ritme perquè la teva salut i energia no són com abans. I és que estàs fent el traspàs mentre treballes a la teva explotació, els animals necessiten atenció diària i els números han de sortir.

Si després de valorar-ho sents que aquest no és el teu camí i vols comunicar-ho al grup, passa a la pàgina 32.

Si decideixes fer un últim esforç i explicar al grup com et sents, per veure si així ho veus més clar, passa a la pàgina 38.

Parles amb la Rita, el Pep i el Ramon i et sents alleugerit. Valores de tot cor que entenguin la teva situació, això és reconfortant! Després d'escaltar-te, diuen que faran torns per donar-te un cop de mà. S'han informat i sembla que segurament sortiran uns ajuts pel relleu que permetran contractar a un membre del grup per fer-li un bon traspàs mentre t'ajuda amb les tasques diàries.

Doncs va, endavant! Arribeu a un acord i fixeu una data límit per formalitzar el relleu. Quina felicitat! Has pogut traspassar la teva explotació amb èxit a la Rita, el Pep i el Ramon!

Al cap d'un temps, el projecte ja està en marxa, després d'haver passat per diverses fases. Ara pots apreciar que hi ha tres persones noves ben arrelades al poble. A més, aquestes han animat a altra gent a que s'instal·li a la zona. I és que en els últims anys havies observat amb preocupació com cada cop éreu menys habitants. Trobaves a faltar l'ambient de quan eres jove, quan us uníeu entre veïns i veïnes i anàveu a fer comú, és a dir, quedàveu per fer feines en benefici de tothom, com el manteniment dels camins. Així que la teva jubilació té bona pinta, ja que la podràs viure ben acompanyat!

A més, no t'imaginaves que l'obrador comunitari agafaria tanta embranzida! El Ramon, expert en màrqueting, ha fet la seva feina i ara el municipi és conegut i reputat pels plats cuinats i per la carn de les vedelles alimentades només amb llet de les seves mares i pastures. Aquest és un cas d'èxit que s'utilitza com a bon exemple de dinamització rural i desenvolupament sostenible. I gràcies a l'interès que el projecte desperta, es continuen transmetent les pràctiques culturals associades a la ramaderia extensiva. La gent valora que aquesta iniciativa mostri nous models de negoci més enllà del turisme, promovent iniciatives transformadores que beneficïen l'economia de la comarca.

Les persones que han agafat el teu relleu conservaran el coneixement sobre el territori que tu i la resta de ramaders i ramaderes els heu

traspasat al llarg de tot el procés. També estàs tranquil perquè saps que quan el bestiar vagi a pasturar, contribuirà al manteniment de les pastures de muntanya i a la gestió del bosc.

Estàs content i per fi pots descansar! Amb la dona ja heu començat a planificar l'estiu... El primer estiu de la teva vida que podràs fer vacances!

El teu WhatsApp treu fum! Hi ha diferents ramaders i ramaders que es plantegen traspasar la seva explotació i t'escriuen missatges per veure si els pots guiar una miqueta en aquest procés. Tu respons encantat, ja que no vols que desaparegui aquest ofici que tant estimes; està en joc la supervivència del món rural i de la resta de la societat.

Has anat a l'Ajuntament a parlar sobre el problema de l'habitatge, que cada cop va en augment. Des del consistori són conscients de la situació i l'alcaldeessa t'explica que estan intentant posar-hi remei. De moment, estan rehabilitant un edifici municipal per fer-ne habitatges de primera residència, però, ja se sap, aquests processos depenen de les subvencions que van sortint i es trigarà anys a poder-lo finalitzar.

A més, per incentivar el lloguer, s'ha acordat des de l'Ajuntament que s'aplicarà un recàrrec del 50% de l'Impost sobre Béns Immobles (IBI) als propietaris que mantinguin buits els seus pisos durant més de dos anys. En aquesta direcció, des de la Borsa d'Habitatge gestionada pel Consell Comarcal s'ha fet una crida als propietaris de la comarca perquè posin els seus habitatges buits a la borsa. Però de moment aquestes campanyes no estan donat els resultats que s'esperaven; temps al temps.

Els dies passen i sembla que no apareix cap opció a curt o mitjà termini. Tot i que el grup participa en el Sindicat d'Habitatge i ha mogut cel i terra, la Rita, el Pep i el Ramon no veuen clar poder tirar endavant el projecte. A més, tenen el temps just per demanar la jove incorporació i això també els neguiteja.

Després de rumiar-ho amb deteniment, es fan enrere i decideixen buscar un altre lloc on instal·lar-se amb més garanties. Malgrat que tu no esperaves aquest final i havies dedicat molt de temps i esforços a trobar una solució, saps que has de prendre una decisió. Per una banda, et plantejges tancar l'explotació, almenys de moment, perquè estàs molt cansat i tens l'edat de jubilar-te; si almenys la salut acompanyés... Per l'altra, potser encara pots recuperar alguna de les ofertes que t'han fet durant aquests mesos i que no has pogut valorar perquè has estat centrat en el traspàs al grup de la Rita, el Pep i el Ramon.

Si decideixes tancar l'exploració, passa a la pàgina 55.

Si et queda energia per valorar altres possibilitats,
passa a la pàgina 56.

Fa unes setmanes que parles amb la Mariona i la seva família. De fet, la relació ha estat fàcil perquè ja us coneixeu. El seu company i sembla simpàtic i els seus fills no paren de dir que es volen quedar al poble!

Vols entendre més en profunditat el seu projecte perquè, tot i que volen continuar amb la mateixa producció, incorpora una novetat important: la venda directa a través de la xarxa de grups de consum de Barcelona. I és que aquesta parella fa anys que forma part d'aquests grups a la ciutat i t'han explicat molts detalls sobre com s'organitzen. Encara que semblen molt posats en el tema i parlen en propietat, tu no pots esquivar els dubtes que se't manifesten: no tenen formació ni experiència. Bé, la Mariona sempre ha tingut un interès enorme per les vaques, des de xica ha viscut fascinada per elles. Però no saps massa cosa del seu home, i ell és totalment urbanita... I si no saben fer la feina o descobreixen que aquest no és el seu sector?

Si penses que és massa complicat i vols parlar amb la família per explicar-los que no tires endavant amb el procés, passa a la pàgina

43.

Si vols continuar conversant amb la família de la Mariona per arribar a una entesa, passa a la pàgina 44.

Quedes amb tota la família a l'estable i mentre la Mariona et dona un cop de mà amb una vaca que necessita cures, els expliques que no pots seguir amb el procés. Quan ho fas, notes que els ulls se t'humitegen, però no ets l'únic; a la Mariona li regalimen llàgrimes per les galtes. Et desmuntés, tu no vols veure-la així ni fer patir a ningú. T'asseus damunt d'una galleda i poses el cap entre les mans. Aleshores notes una maneta freda i menuda que et toca el cap, aixeques la mirada i veus el fill petit de la parella. Us abraceu i, de sobte, tota la família se suma a l'abraçada. De vegades no fan falta més paraules.

Abans de trobar-te amb la família de la Mariona, parles amb els teus i els expliques les teves preocupacions, ja que no tens clar que la venda directa funcioni. Creus que la Mariona i el Jaume simplement podrien fer com tu sempre has fet. I encara que ho facin, hauran d'aprendre des de zero, així que hauràs de dedicar molt de temps a ensenyar-los l'ofici. I, és clar, els seus fills sempre diuen que es volen quedar, però realment s'adaptaran? Una cosa és pujar a estiuejar i l'altra és viure tot l'any al poble. A més, encara són petits, quan siguin adolescents voldran viure altres experiències. Però el cas és que coneixes la Mariona des de petita i saps que donarà el millor tracte possible als animals i això és importantíssim. Sense obviar que necessiteu més famílies per mantenir el poble viu; enyores les corredisses dels nens i nenes pels carrers o els seus crits d'alegria en pescar culleretes al com. I la teva dona estarà encantada si arriben més criatures al poble, si hagués pogut triar, hauria sigut mestra.

Quan parles amb la Mariona i el Jaume, els exposes les teves preocupacions. Ells mostren una gran empatia per totes les qüestions que et fan dubtar i això t'ajuda a acabar de fer el pas: apostes per ells. Després de revisar els números, establiu un pacte econòmic que satisfà totes les parts.

Però arriba el moment de plantejar el tema de l'habitatge, que a la comarca és ben complex. La família no troba cap casa o pis on puguin viure cinc persones en condicions dignes i assequibles. Tu ja fa temps que sents parlar d'aquesta problemàtica, però mai l'havies viscut de primera mà.

La teva comarca pirinenca és un dels atractius turístics del país. En l'actualitat, hi ha molts habitatges buits, segones residències o lloguers d'ús turístic. Això ha provocat que hi hagi molt pocs pisos i cases disponibles pel lloguer de primera residència; i els que hi ha, no estan a l'abast de la majoria de famílies. Abans els visitants s'allotjaven en hotels, pisos, hostals, albergs o refugis, però ara s'han canviat els usos d'alguns habitatges, passant de residencials a

turístics, una situació que ha fet disminuir les opcions de la gent que vol viure tot l'any entre aquestes muntanyes.

De tant en tant, et salta una notícia relacionada amb el tema. A més, ja no et resulta estrany quan algú t'explica que ha de marxar del territori perquè no troba lloc on viure o un treball amb un mínim de condicions. No obstant això, no t'hi pots acostumar i et dol al pit. Des dels anys seixanta, es van buidant de gent les teves muntanyes amb polítiques i discursos que no contemplen la realitat territorial. I n'estàs fart, sents que han fet el mateix amb la ramaderia i la pagesia en general, que constantment topa amb dificultats i cada cop es fa més complex practicar-la. Tu saps que el millor antídote contra el despoblament és fomentar l'arrelament al territori, i per això tothom s'ha d'arromangar les mànigues, sobretot les administracions.

Aquesta situació no et paralitza i comences a pensar en solucions. Pots parlar amb l'alcalde i així comprovar si les seves promeses en matèria d'habitatge es poden portar a la pràctica. O pots indagar si hi ha alguna opció entre el vostre patrimoni familiar que pugui donar resposta a les necessitats de la família de la Mariona i el Jaume.

Si optes per anar a parlar amb l'alcalde per si poden fer alguna cosa des de l'Ajuntament, passa a la pàgina 46.

Si prefereixes parlar amb la teva família per valorar si podeu oferir algun habitatge a la Mariona i els seus, passa a la pàgina 50.

Fas una reunió a l'Ajuntament i l'alcaldeessa t'explica que fa temps que volen rehabilitar l'estudi del poble. Realment, aquesta seria una molt bona opció per a la família! Com que saben que aquest és un tema urgent, diuen que es posaran les piles per agilitzar la rehabilitació. No obstant això, de moment la família no pot viure a l'antic estudi, així que passa el temps i el procés avança molt lentament.

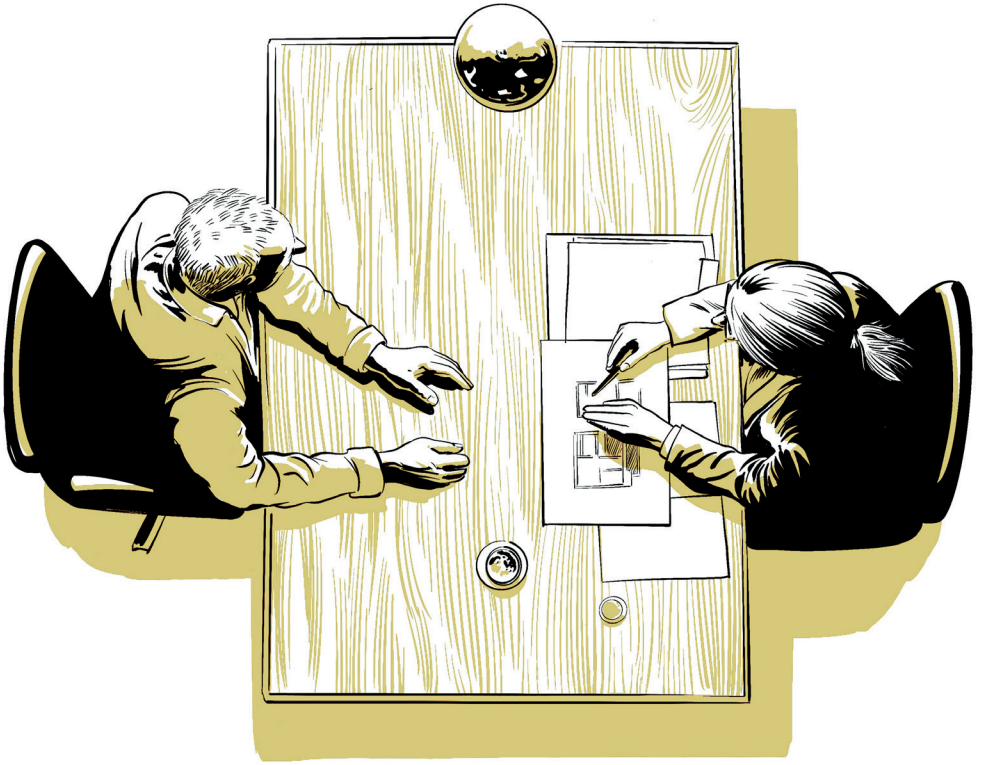
Dia rere dia notes com et vas desinflant, ja que no tens clar que acabin fent les obres i que la família es pugui instal·lar en aquest edifici del poble. Et sents cansat i saps que no pots descuidar la teva salut, en els últims mesos has combinat la feina amb el procés de traspàs i això ha generat un impacte notable a la teva vida: et comencen a fallar les forces.

Si aguantés una mica més, potser la família es podrà traslladar al poble; la Martina de la Xarxa pel Relleu Agrari ja t'havia dit que aquesta opció trigaria a materialitzar-se. Però no saps si et sents amb cor d'esperar durant un temps incert que et sembla massa llarg. I és que tu t'havies fet a la idea de tenir-ho tot resolt en un any, però aquest termini s'està dilatant.

Si decideixes esperar una mica per veure si la família troba un habitatge, passa a la pàgina 48.

Si prefereixes valorar alguna de les ofertes que t'han arribat en els últims mesos i dir-li a la família que descartes el seu projecte, passa a la pàgina 56.

Si finalment optes per tancar l'explotació, passa a la pàgina 55.

Semblava impossible, però ho has aconseguit! El traspàs de la teva explotació a la Mariona i el Jaume és una realitat. A més, el teu poble guanya una nova família!

Després d'esperar una mica, l'Ajuntament va agilitzar les tasques de rehabilitació de l'antic estudi i amb pocs mesos ja va estar llest per entrar-hi a viure. Ara, els tres fills de la parella estan encantats amb el canvi i omplen de rialles els carrers del poble. A més, s'han fet amics dels teus nets i sovint els tens per casa; tu i la teva dona us ho passeu la mar de bé amb ells! I des que aquesta família viu aquí, han aparegut altres persones interessades a instal·lar-se a la zona. De moment, amb la Mariona, el Jaume i altres persones del poble us heu organitzat per recuperar la Festa Major, la d'estiu i la d'hivern!

Et fas creus que aquesta parella pugui portar el projecte amb tanta autonomia, però sempre vas tenir bon ull per la Mariona, realment ha nascut per cuidar vaques. Tot el que li has pogut ensenyar està en bones mans, entre tots alimenteu el coneixement tradicional i modern lligat a aquestes muntanyes.

I la venda directa no funciona pas tan malament, ara les vedelles dels Pirineus es distribueixen entre les xarxes de consum de Barcelona, que aprecien la qualitat de la carn i el tracte que han rebut els animals. Són persones sensibilitzades amb el fet que la ramaderia extensiva és vital pel manteniment de les pastures de muntanya i totes les seves formes de vida.

Mentre aprens a descansar i a planificar les teves primeres vacances com a jubilat, vas contestant els missatges dels ramaders i ramaderes que et demanen consell. S'han assabentat que has pogut traspassar l'explotació amb èxit i volen conèixer la teva experiència directament. Cap de vosaltres vol que aquest ofici desaparegui, sense ell, la vida als Pirineus perdria el sentit.

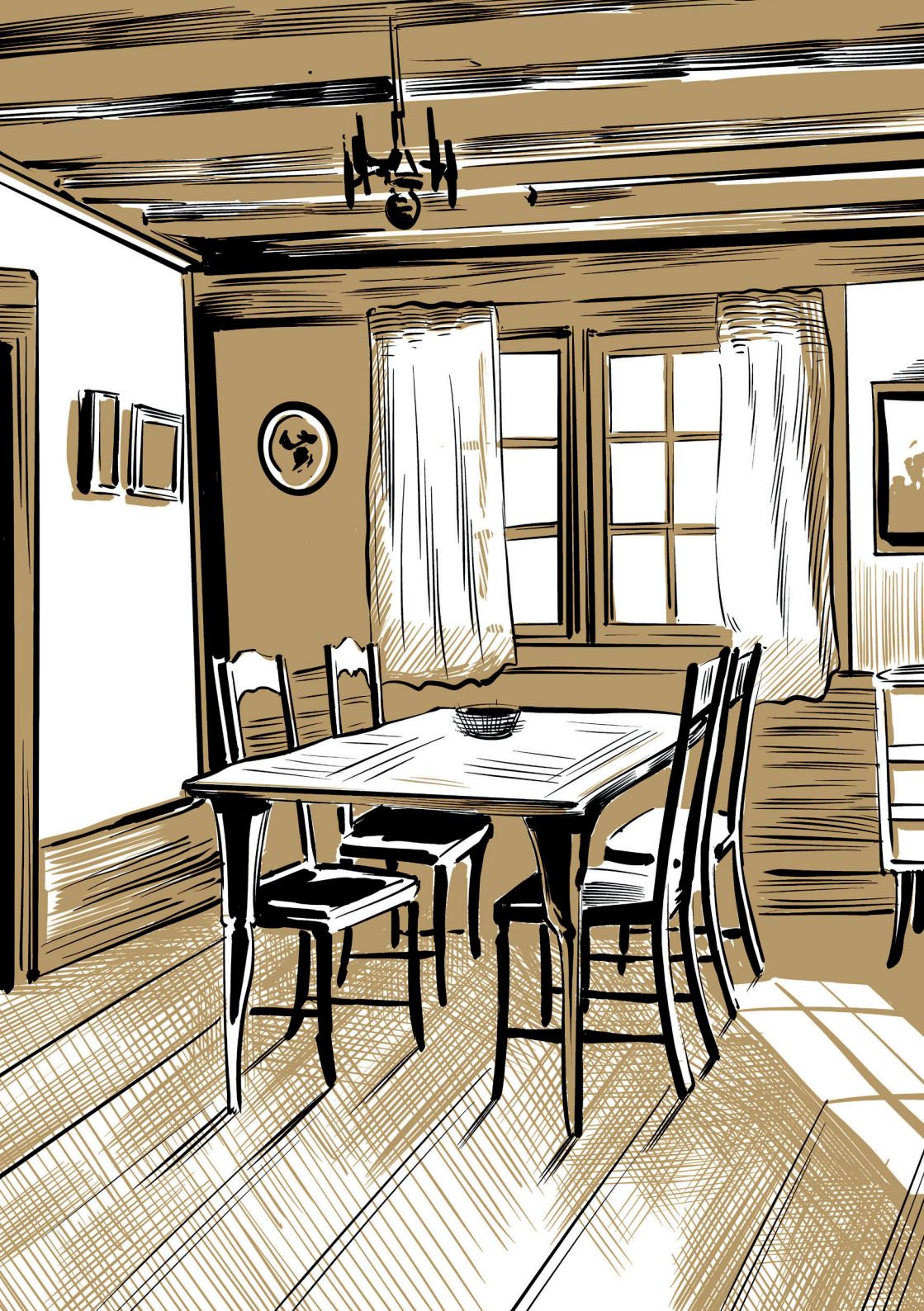

El teu germà té un pis al poble, però no hi viu i no el fa servir. I encara que és un pis, té espai per a tota la família. Després d'explorar totes les opcions del vostre patrimoni familiar, veus que aquesta és l'única alternativa possible. Però quan ho parles amb el teu germà, ell no vol llogar el pis de cap manera. Tu insisteixes i li expliques la situació de l'habitatge a la comarca, però prefereix tenir el pis buit.

La família acaba trobant un habitatge a 45 minuts en cotxe de la granja i decideix anar-hi a viure, per tal de no tirar la tovallola. Durant un any i mig, els ensenyes com funciona l'explotació, mentre ells mantenen una mitja jornada en la seva altra feina.

Aquesta situació és exigent i desgastant i us posa al límit. És per això que quan arriba el moment d'agafar el relleu definitivament, la Mariona i el Jaume es fan enrere perquè no es veuen amb la capacitat de portar el pes del projecte vivint tan lluny del poble. A més, en tot aquest temps no ha sortit cap opció més propera on poder-se establir i han perdut la il·lusió.

Davant d'aquest panorama decideixes explorar altres vies que fins al moment no havies pogut valorar. Estàs moix i exhaust, però has de prendre alguna decisió.

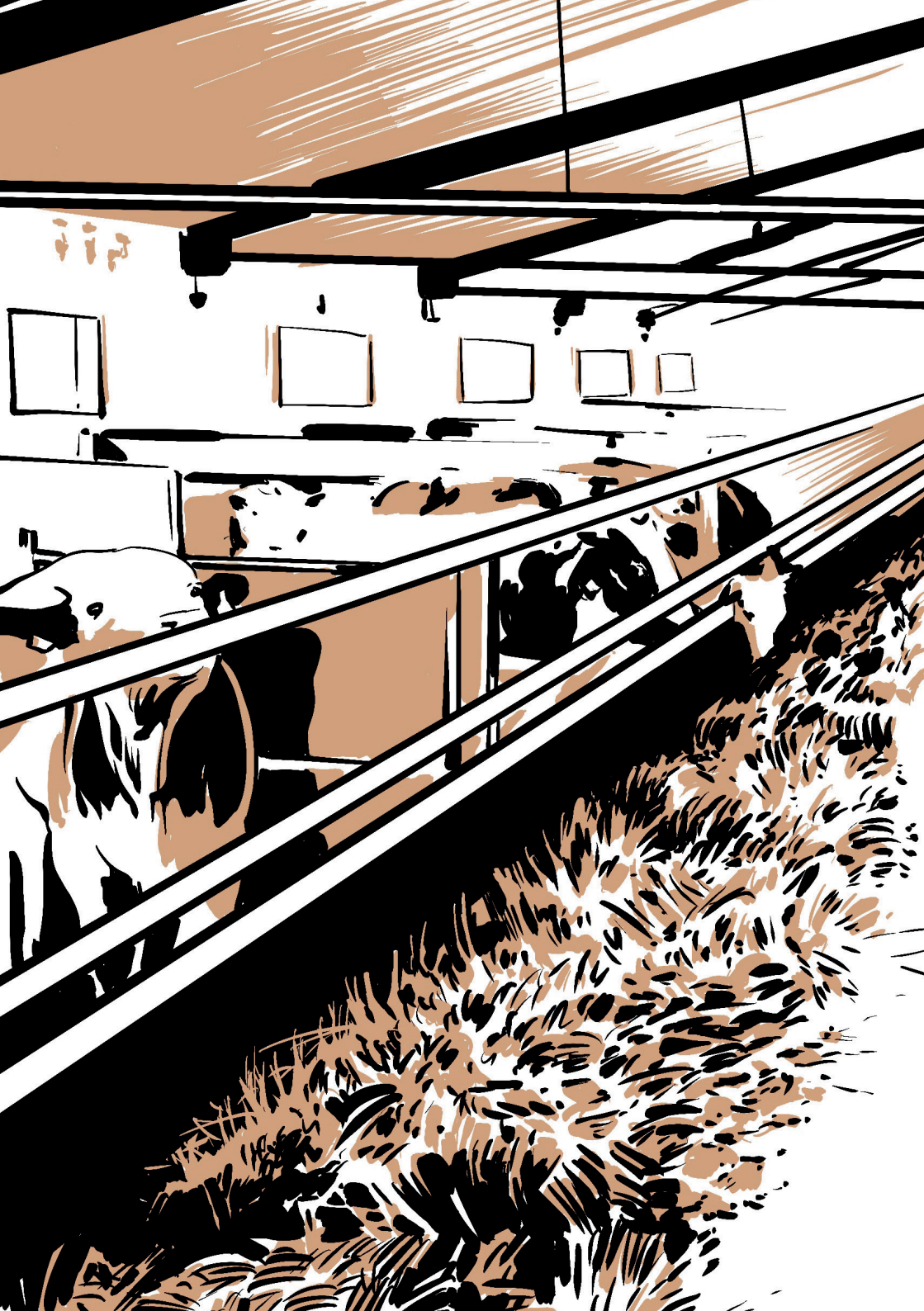
L'opció que has estat explorant fins ara és massa complexa i no et veus amb cor de tirar-la endavant. Saps que aconseguir el relleu de la teva explotació no és fàcil i que cal dedicar moltes hores al procés.

Arribat en aquest punt, tens tres camins possibles. Pots aprofitar alguna de les ofertes que t'han fet durant aquest temps i que no has pogut atendre. Segurament encara queden alternatives viables! També pots tornar a valorar el perfil dels quatre projectes que tenen interès a fer-te el relleu. O bé pots tancar l'explotació, almenys de moment. Estàs molt cansat, els problemes de salut cada cop es fan més evidents i tens edat de jubilar-te. Has arribat fins aquí i no et pots retreure tot l'esforç que has hagut de fer.

Si et decantes per una oferta que encara no has valorat, passa a la pàgina 56.

Si de moment decideixes tancar l'explotació, passa a la pàgina 55.

Si vols explorar un dels quatre projectes interessats en el traspàs de la teva explotació, passa a la pàgina 7.

EXPLOTACIÓ
TANCADA

Has arribat als teus límits personals i la granja ara està tancada. La terra quedarà erma i saps que aquest fet té conseqüències per a la resta de la societat i el medi ambient: sense animals que pasturin es perdran els prats i tot acabarà sent un bosc a mercè de les flames el dia que arrenqui un incendi. A més, amb tota una massa continua d'arbres, desapareixeran ocells com el milà o l'alosa, que s'alimenten dels petits animals que viuen als prats. Així mateix, la carn de les teves vedelles, apreciada per la seva qualitat i pel tracte respectuós amb el bestiar, ja no alimentarà més gent.

I no tan sols això, al teu poble fa temps que no hi ve a viure cap família. Per un moment t'havies imaginat que seria possible guanyar alguns veïns, gràcies al traspàs de la teva explotació. Però tal com han anat les coses, mires amb preocupació com us aneu fent grans i hi ha poca gent que us ve al darrere. Això és una llàstima, ja que tens por que es perdi tot el coneixement que tu i la resta de ramaders i ramaderes heu anat acumulant al llarg dels anys. Ets conscient que, si això passa, la gent d'aquestes muntanyes cada cop se sentirà més desarrelada, menys identificada amb el territori. I si minva el sentit identitari hi haurà una pèrdua de les tradicions i les festes, així com de certes pràctiques i oficis. La paraula cultura és d'arrel llatina i originalment significava "cultivar" o "treballar la terra per obtenir un profit". Què passarà amb la cultura dels Pirineus si no hi ha ningú que treballi la terra?

Tu volies evitar aquest escenari, ja que sempre has posat de la teva part per fer front a les problemàtiques del món rural, però al final ha acabat succeint. Tanmateix, no et pots retreure no haver-ho provat. A més, creus que la teva experiència pot resultar d'utilitat a l'hora d'analitzar els encerts i errors que es produeixen quan s'intenten traspasar explotacions ramaderes.

Aprofites un dinar familiar per explicar als teus les ofertes que t'han arribat durant aquest temps. Sents que aquesta és una decisió important i vols sentir el parer de la teva família. Abans no comparties les teves preocupacions; això t'angoixava i ho passaves malament. És per això que aquesta vegada has decidit fer-ho diferent i ho has volgut compartir amb la teva gent.

Expliques a la dona i als fills que tens tres opcions sobre la taula. La primera, contactar amb el Carles, un veí que té interès a ampliar la seva finca, però que no menarà les terres perquè va saturat de feina... Us coneixeu de tota la vida i et desperta confiança. També hi ha el Martí, a qui has vist créixer, que té intenció de gestionar el teu patrimoni mentre amplia la seva explotació. Ja fa uns dies que ell i la seva mare van contactar amb tu, però estaves explorant altres possibilitats. Aquest xicot és treballador i seriós, a més, tens molt bona relació amb la seva mare. Finalment, una empresa de plaques solars s'ha posat en contacte amb tu perquè està buscant terrenys on fer una gran instal·lació. No saps qui són ni en tens cap referència. En les dues primeres opcions, pots continuar llogant les teves terres; en l'últim cas, es tractaria d'una operació de compravenda.

La teva família et transmet el seu parer i tu hi rumies durant uns dies.

Si vols trucar al Carles i quedar amb ell per analitzar la seva proposta, passa a la pàgina 57.

Si optes per organitzar una trobada amb el Martí, per tal que et comenti els seus projectes, passa a la pàgina 59.

Si prefereixes trucar als representants de l'empresa de plaques solars perquè t'expliquin els seus plans, passa a la pàgina 61.

Vas a parlar amb el Carles, us coneixeu de tota la vida i quan us veieu al bar per fer el cafè del migdia sempre et diu que té interès a llogar la teva explotació.

Quan us trobeu, ell t'explica els seus plans. Vol posar més bestiar i, per tant, necessita més terres. Està mirant de fer una explotació més gran i està sol, així que no podrà dedicar massa temps a cuidar la terra, ja que no dona l'abast amb la que porta ara.

La seva proposta et posa entre l'espasa i la paret. Per una banda, saps que aquesta opció et suposarà menys gestió emocional, ja que faries el traspàs a algú que coneixes de tota la vida i que també té una explotació de vaques, com tu. Per altra banda, et poses en estat d'alerta pels perills que aquesta opció comporta. I és que tanques la possibilitat al fet que una família nova s'instal·li al poble. A més, a mesura que passi el temps i les pastures es deixin de fer servir, aquestes s'aniran empobrint i el bosc guanyarà terreny, així que es perdrà el paisatge característic d'aquestes muntanyes, amb totes les conseqüències que això comporta.

Sincerament, no ho veus clar, ja que no t'agrada la idea que les terres familiars quedin abandonades i en desús. Però encara pots jugar algunes cartes. Per exemple, pots tornar a buscar relleu de forma activa, amb el suport de la Xarxa pel Relleu Agrari al Pirineu. També pots parlar amb el Martí, el veí del poble que saps que gestionarà les terres de forma eficient i que comparteix el teu punt de vista sobre l'ofici i el món rural.

Si vols tornar a valorar les opcions de traspàs amb la Xarxa pel Relleu Agrari al Pirineu, passa a la pàgina 7.

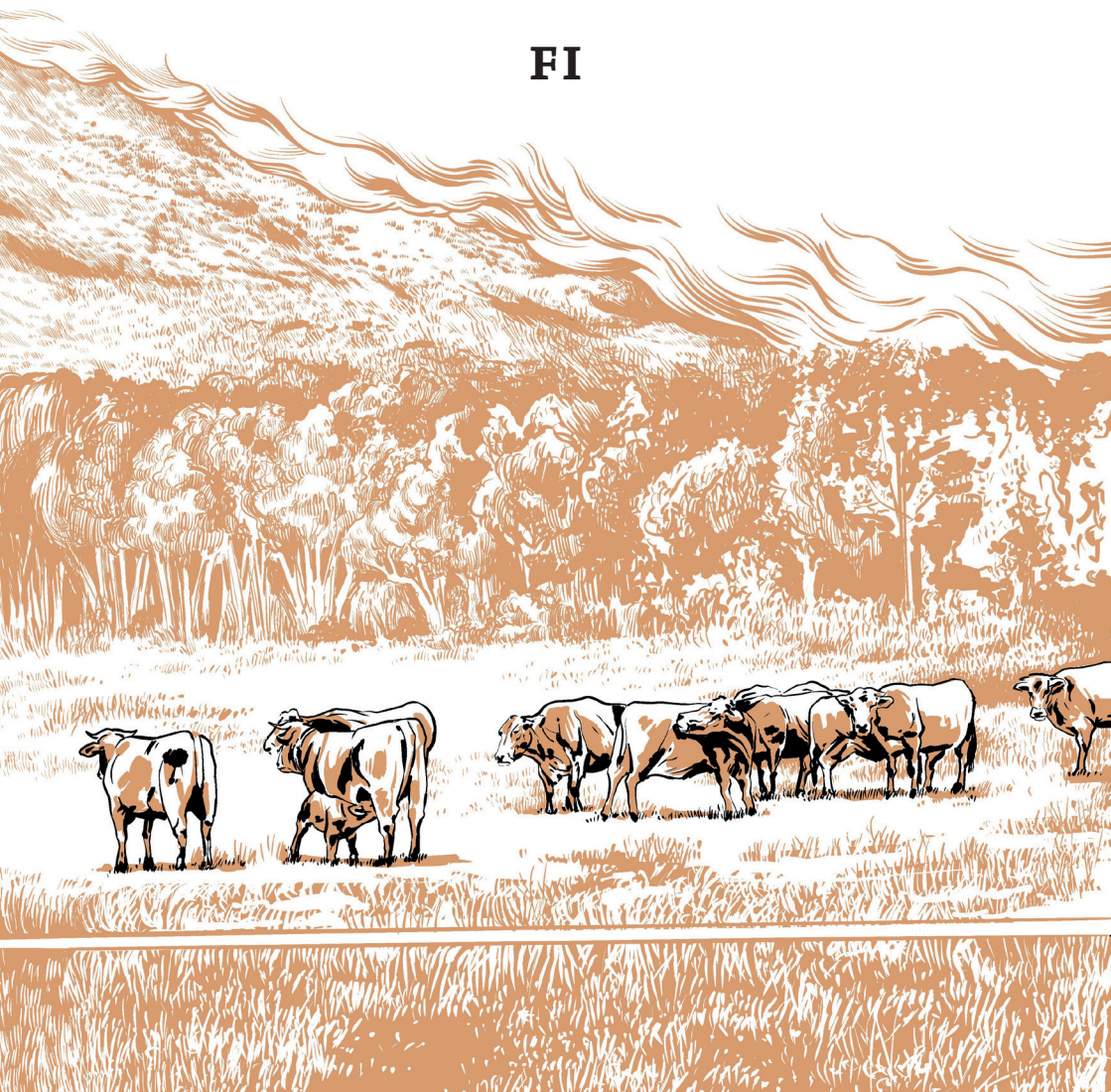
Si prefereixes parlar amb el Martí i intentar tancar un tracte amb ell, passa a la pàgina 59.

Quan el Martí era petit, el passejaves amb el tractor amunt i avall, mentre li explicaves com funcionava l'ofici. A casa també li ensenyaven, però com a xiquet curiós volia aprendre d'altra gent. És un xicot responsable i de fiar, encara recordes com va passar al capdavant de l'explotació quan el seu pare es va morir de forma prematura. Amb vint anys ja treballava de sol a sol, vetllant per tota la família. Sens dubte, té la fortalesa de la seva mare. La Paquita va anar a estudi amb tu, era una nena espavilada i empàtica. De fet, quan us vau fer una mica més grans, et vas enamorar d'ella durant un temps, però mai et vas atrevir a dir-li. Sempre ha estat una dona amb empenta, una persona decidida i perseverant. I és que sovint la gent es fixa en el Martí, però tu saps que el pal de paller d'aquella casa és la Paquita.

Vas a sopar a casa seva, Casa Blanquet. Tu esperaves una reunió amb el Martí, però la seva mare també hi és present. Us passeu la vesprada conversant i els expliques tots els moviments que has fet fins al moment. Ells t'escolten atentament i, quan arriba el moment de fer tractes, arribeu a un acord. Sents una emoció interna difícil de contenir, ja que tens la certesa d'haver trobat la persona indicada, la teva explotació estarà en bones mans! Tot i que tancant aquest tracte no vindrà cap família nova a viure al poble, sí que afavoriràs que la gent que ja hi viu ho pugui continuar fent. El Martí podrà ampliar la seva explotació i seguir gestionant les terres de la teva família. I ho farà tal com tu li vas ensenyar un dia, així com li van mostrar els seus. El territori que estimes seguirà viu, es mantindran les pastures i la presència del bestiar permetrà la gestió forestal.

Ha arribat el moment, ja et pots jubilar! Amb la dona comenceu a fer activitats i viatges, uns anys enrere això era impensable! El teu cos ho agraeix, ja no et sents tan fatigat. A més, de tant en tant quedes amb ramaders i ramaderes que et pregunten sobre la teva experiència, ja que també volen fer un traspàs de la seva explotació. Això et fa sentir útil i actiu, el compromís amb el territori i amb la ramaderia ha estat la raó de ser de la teva vida, però ara et pots permetre viure'l des d'una altra posició.

FI

Marques el número de l'empresa de plaques solars que va contactar amb tu fa unes setmanes. Després d'esperar pacientment al telèfon, t'acaben derivant amb la persona que va parlar amb tu. El senyor Matt és un home que xerra ràpidament i que té un accent que no saps identificar. Concerteu una trobada al poble, diu que vindrà amb tècnics de l'empresa.

El dia que quedeu fa tard. Ha punxat una roda al port de muntanya i no la sap canviar, així que ha esperat l'assistència en carretera. Finalment, ell i tres homes més aparquen a la plaça del poble i baixen del cotxe. Van vestits amb roba d'oficina; camisa i pantalons llargs elegants. Només de veure'ls et provoquen urticària, ja que és juliol i fa dies que no plou... Però aquests on es pensen que estan? Primer els ensenyes la finca, per tal que vegin l'explotació. Quan els fas passar a casa per parlar, entren arromangats i plens de pols.

El senyor Matt t'explica els propòsits de la seva empresa amb tota mena de detalls. T'adones que es tracta d'un discurs enllaunat, d'un relat que ha pronunciat desenes de vegades. Sincerament, no te'l creus del tot. Coneixes els beneficis de les energies renovables, però et sembla que les instal·lacions que plantegen són massa grans i poden topar amb l'oposició de gent de la zona. A més, on anirà a parar l'energia? Segurament als grans centres de consum, allunyats de casa vostra.

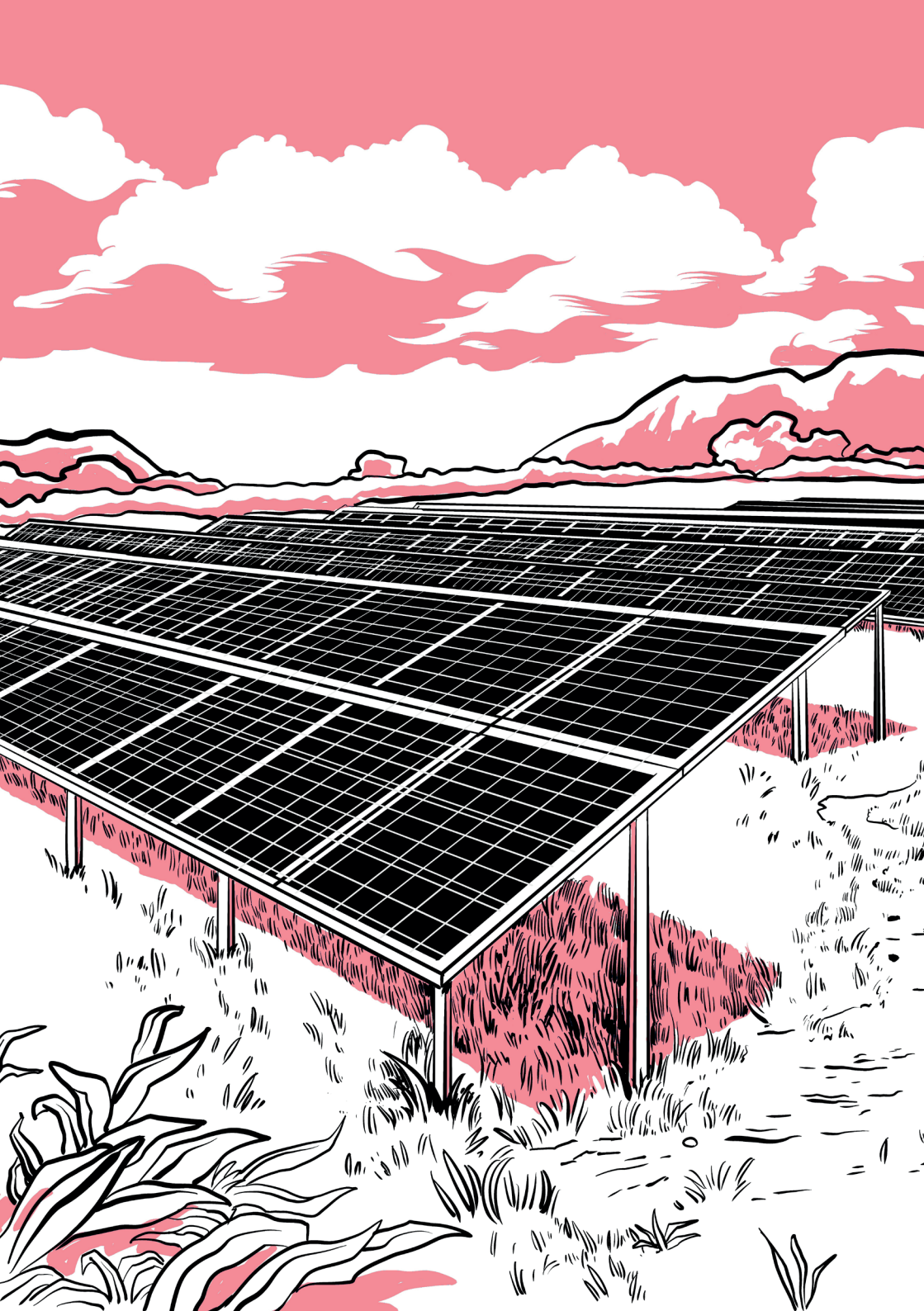
Tanmateix, estàs cansat i necessites prendre una decisió de forma urgent. I obres els ulls com a taronges en sentir la xifra de diners que et proposen. Quan us acomiadeu, el teu cap treu fum. Al cap d'uns dies de reflexió, arribes a una conclusió: vendràs les teves propietats a l'empresa de plaques solars. Si bé tens moltes contradiccions i dubtes, has optat per aquesta opció perquè necessites tancar el procés. D'aquesta manera, tampoc et caldrà patir per la jubilació. Aquí tothom ha intentat espavilar-se i treure partit d'algunes situacions, així que no n'hi ha per a tant. Segur que quan ho expliquis al bar, una part de la gent del poble et donarà la raó...

Al cap d'un any, el paisatge que t'envolta ha canviat radicalment: vius envoltat de plaques solars. A més, el teu cas s'ha fet mediàtic, ja que diferents grups de defensa del medi ambient han fet campanyes per denunciar les macroinstal·lacions de renovables que impacten al territori. Per si no n'hi hagués prou, això ha provocat un augment del preu del sòl que fa que la majoria de persones no es puguin instal·lar a la zona.

Al poble, la gent està abandonant l'ofici, ja que la resta de ramaders també han fet tractes amb l'empresa fotovoltaica. A partir d'ara, ja no sou coneguts per la qualitat de la carn de les vostres vedelles i no us posen d'exemple en preservació de l'entorn i manteniment dels boscos, ans al contrari.

Abans, el vostre poble acollia petits ramats de visitants que admiraven el patrimoni pirinenc i es meravellaven davant les vostres festes i tradicions. Encara més, vosaltres fèieu tot el possible per conservar les pràctiques culturals lligades a oficis ancestrals i a un estil de vida determinat. Però ara tot això és mort.

FI

AGRAÏMENTS

A tots aquells ramaders i ramaderes (persones cedents) que han fet o estan fent un traspàs de la seva explotació, així com els que es plangegen fer-ho: heu servit d'inspiració i exemple per escriure aquestes històries. I amb elles, totes les persones que han agafat, estan agafant o es plantegen agafar el relleu d'una explotació i continuar amb l'activitat agrària. A totes elles, per la seva predisposició, perseverància, energia i valentia.

A l'ADEAR Ariège i la Chambre d'Agriculture de la Haute Garonne per haver-nos acollit i explicat tot el que estan fent per facilitar les transmissions extrafamiliars. Al Gilbert i la Catherine, el GAEC Champ Boule, el Gérard Pons, el George Henry, el Jean-Claude, el Thomas i l'Elsa.

Al projecte de cooperació Relleu Agrari dels grups Leader de Catalunya per estar pendents i enxarxats amb tot el que fem.

INFORMACIÓ SOBRE LES ENTITATS PROMOTORES DEL PROJECTE

La Xarxa pel Relleu Agrari al Pirineu és un grup format per diverses entitats públiques i privades de l'Alt Pirineu i Aran. L'objectiu d'aquesta xarxa es coordinar-se entre les entitats i administracions del territori que tenen, o volen tenir, un paper clau en el relleu agrari, incidint especialment en el traspàs d'exploracions en el territori pirinenc.

Ajuntament de Sort

Alba Jussà

Ateneu Cooperatiu de l'Alt Pirineu i Aran

Consell Comarcal de l'Alt Urgell

Consell Comarcal del Pallars Jussà

Consorci Leader Pirineu Occidental

Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació

Escola de Pastors i Pastores de Catalunya

GAL Alt Urgell-Cerdanya

IDAPA

Pallars Actiu

IL·LUSTRACIÓ, DISSENY I MAQUETACIÓ

JESÚS ROSAN

El Jesús Rosan prové del món de la il·lustració i l'art experimental. Actualment, resideix a Sort, on ha engegat el *Jesús Rosan Studio*, un espai d'aprenentatge i transformació social centrat en la il·lustració, les tècniques i els processos creatius. Com a artista, fa més de 17 anys que realitza exposicions i conferències internacionals. També ha sigut cofundador del col·lectiu Derivart i Culture Workers. Al mateix temps, ha impartit formacions a centres com l'IED o la Universitat Rey Juan Carlos, relacionades amb el desenvolupament de projectes artístics i les metodologies de la col·laboració. Durant 5 anys va treballar com a dissenyador sènior de l'empresa Varvara&Mar a Estònia.

Els seus treballs van des de la producció gràfica com a il·lustrador i dissenyador gràfic, la producció d'obres d'art electrònic, el desenvolupament de continguts culturals per a iniciatives públiques o privades, fins a la pedagogia fent ús de metodologies i dinàmiques basades en el concepte de cultura del codi obert.

Podeu veure una selecció de les seves il·lustracions al perfil d'Instagram @jesusrosan.

ESCRITURA

IVET EROLES PALACIOS

Va néixer a Santa Maria de Meià, als peus del Montsec (Prepirineu català), però fa anys que viu al Pallars Sobirà. És filla de família pagesa i té estudis en Periodisme i Antropologia Visual. La seva trajectòria professional està vinculada a l'escriptura, la comunicació, les arts escèniques i l'educació.

Ha publicat *Dones al marge. Bruixes i altres històries d'estigma i oblit* (Fonoll, 2021), amb les il·lustracions de la Maria Anaïs Miranda Solé. També és la comissària de l'exposició itinerant *Bruixes de dol. De les Ordinacions d'Àneu a les caceres actuals*, produïda pel Consell Cultural de les Valls d'Àneu i el Festival de Cultures del Pirineu Dansàneu. Amb l'artista Noemí Busquets dona vida a *BioLentes. Cronograma incomplet de les violències*, un espectacle de poesia i dansa-teatre que denuncia les violències de gènere i reivindica la vida. També forma part de l'equip de *Violències. Guerra Civil i Postguerra al Pallars Sobirà*, amb Vanesa Freixa, Noemí Busquets, Javi Ballabriga i Pirinoise, una proposta artística que es converteix en un homenatge a les víctimes de la Guerra Civil, en clau de gènere.

Al mateix temps, col·labora en mitjans de comunicació, on escriu reportatges, relats i textos. A més, ofereix recitals poètics amb artistes de diferents disciplines. I publica part del que escriu al seu bloc literari *Muntanyes de paraules*. Podeu seguir la seva activitat a través del perfil d'Instagram @iveteroles.

CORRECCIÓ I EDICIÓ

ALBA RAMOS MARTÍN

Va néixer a la Parròquia d'Hortó, un petit poble de l'Alt Urgell. Va cursar Filologia Catalana i va ser professora de Llengua i literatura catalana en un institut de secundària. Paral·lelament, va estudiar el Màster en Estudis de la Diferència sexual i en ell va descobrir-ne la necessitat de relacionar el cos-la terra-la paraula. Per això, va començar un nou camí en el món agroramader; va treballar fent agricultura ecològica i recentment ha cursat l'Escola de Pastors i Pastores de Catalunya. Està fortament arrelada al seu poble, a les muntanyes que l'envolten i a la comarca.

TRADUCCIÓ

MIQUÈU SEGALÀS SALA

Neishut en 1991 en Es Bòrdes e ara ja hè quauque an que demore en Bausen, ena Val d'Aran. Passèc per Lhèida e Sassari entà cursar es estudis d'Enginhèr Tecnic Agricòla e per Córdoba entà hèr eth Màster en Zootecnia e gestion sostenibla.

Actuaument trabalhe com tecnic inspector de produccion agrària ecologica ena Val d'Aran, Nauta Ribagorça e Palhars, totemp enes Pirenèus.

Ei un passionat e un defensor dera tèrra e dera sua lengua, er occitan. En Bausen participe d'un projècte de recuperacion de tèrres abandonades, cedides pes propietaris, entà tornar a coitivà'i truhes, cereaus e legums e tornar a méter en valor es tecniques e costums que auien servit tà alimentar a tanta gent.

INFORMACIÓ COMPLEMENTÀRIA

Com preparar el traspàs de la teva explotació

Qüestionari per encarar la transmissió d'una explotació (16 pàg.)

Estàs pensant en buscar un relleu per la teva explotació?

Omple el formulari si vols que t'informem de les activitats que organitza la Xarxa pel Relleu Agrari al Pirineu i/o si vols que en et contactem per orientar-te en el procés per traspassar la teva explotació.

Et plantejes traspasar la teva explotació? En aquest llibre trobaràs diverses opcions que t'acompanyaran en el procés. A mesura que vagis llegint, hauràs de prendre decisions que et portaran a desenllaços de tot tipus. Però si no t'agraden, no et preocupis, sempre estàs a temps de refer el camí i explorar noves vies!

Aquest moment està ple d'incerteses i desperta dubtes i pors. Però també representa una gran oportunitat pel futur de les explotacions agràries als Pirineus. Has dedicat la teva vida a la pagesia, la teva tasca ha estat imprescindible per mantenir viu el territori i conservar tots els coneixements que s'han transmès de generació en generació. No obstant això, ara et mereixes un descans i vols deixar la teva explotació en bones mans.

Comença l'aventura!